

УДК 821.161.2-1.09

Чуй А. В.
*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*

ОБРАЗНИЙ СВІТ ЛЮБОВНОЇ ЛІРИКИ ГРИГОРІЯ ЧУПРИНКИ

Творчість Г. Чупринки почали по-новому вивчати вже у незалежній Україні, хоча талант автора помітили ще його сучасники. М. Євшан, критик і літературознавець, стверджував, що в українській літературі „поетів-ліриків маємо ми двох: Олеся і Чупринку” [3, с. 277]. Надзвичайну музичність творів Г. Чупринки відзначив С. Єфремов [4, с. 587–589]. Об’єктивну оцінку творчості поета у своїх літературно-критичних працях дали М. Зеров [5, с. 238–246] та О. Білецький [1, с. 27–29]. У 1926 р. побачило світ празьке видання творів Г. Чупринки за редакцією П. Богацького зі вступною статтею В. Дорошенка [9, с. 458–459]. Починаючи з 30-х рр. і майже до початку 90-х, про Г. Чупринку в літературознавчих працях згадували дуже рідко і зазвичай у негативному контексті. М. Жулинський став автором першої ґрунтовної статті про митця і укладачем його першої, виданої в Україні, поетичної добірки [9, с. 5–32].

На сьогодні найповнішими дослідженнями творчості Г. Чупринки стали дисертація О. Кудряшової [7] та монографія Л. Голомб [2]. Чимало уваги творчій манері Г. Чупринки як одного із зачинателів українського символізму присвятили М. Моклиця [8, с. 35–45] та О. Камінчук [6, с. 255–276].

Низка статей у науковій періодиці (Л. Голомб, Р. Камберова, І. Лонська, Н. Осьмак, З. Суходуб та ін.) стосується літературно-критичної діяльності Г. Чупринки, окремих сторінок його біографії, деяких аспектів поетичної мови віршів та особливостей стилю у контексті символізму.

Любовна ж лірика митця вивчалася побіжно, тому до цього часу залишається майже недослідженою. Таким чином, назріла актуальна потреба ґрунтовного вивчення любовної лірики Г. Чупринки.

Мета статті – проаналізувати художні образи любовної поезії Г. Чупринки.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв’язати такі завдання:

- 1) дослідити персоніфіковані образи-персонажі любовної лірики Чупринки та з’ясувати їх роль у розгортанні ліричного сюжету;
- 2) розкрити асоціативний світ ліричного героя, пов’язаний із образом коханої;
- 3) визначити засоби творення образного світу любовних поезій.

Аналіз прижиттєвих поетичних збірок (від першої – „Огнецвіт” (1909 р.) і до останньої, виданої за життя автора, – „Контрасти” (1912 р.)) відкрив Г. Чупринку як лірика і романтика, чия поезія відзначається високою емоційною напруженістю почуттів, незвичайною музичністю поетичного тексту та багатством символічних образів і персонажів, які в сукупності витворюють новий художній світ – світ любовної лірики Г. Чупринки, світ закоханого ліричного героя.

Із поезії „Згадка” (перша збірка) дізнаємося, чий світлий образ живе в серці ліричного героя. Це образ коханої-чарівниці, що дає сили пережити вимушену розлуку. Мотив тяжкої розлуки переданий метафорично: нудьга за коханою нещадно гнітить чоловіка. З образом дівчини з „обличчям вабливим” нерозривно пов’язаний образ серця ліричного героя. Серце реагує на згадку про кохану, як струна на дотик вправної руки. Така „музикальність” образу серця зближує творчість Г. Чупринки з романтиками, а глибина образу – із символістами. Кохання та музика постають поняттями асоціативно близькими, а „мелодії серця” – тісно пов’язаними з почуттями людини, точніше – від них залежними. Чоловік не може змиритися зі втратою, тому „оживляє” її образ у спогадах, тамуючи таким чином нестримне бажання її бачити і чути: *Ти далеко сама на Вкраїні моїй, але вір цьому щирому слову, – хоч тебе тут нема, в серці образ є твій – з ним веду я таємну розмову* [10, с. 40].

У поезії „Падучі зорі” ліричний герой кличе милу голубкою. Символічність цього образу в Г. Чупринки не випадкова і є наслідком впливу поезики народних пісень, в яких голуби постають зворушливими символами кохання й вірності, а власне голубка – символом вірної і люблячої дружини. „Голуб – символ кохання у різних його виявах”, – наголошує М. Костомаров у праці „Об историческом значении русской народной поэзии” [11, с. 88]. Нічний світ у поезії наскрізь персоніфікований: *ясні зорі закохалися в холодну землю*. „Температурні” характеристики вірша теж не випадкові: зорі закохані, а тому теплі та яскраві, водночас земля – холодна та „безщасна”, бо не палає гарячим почуттям. Злі сили темної ночі теж „холодно-байдужі”, адже поняття *холод, темрява* і *зло* споконвіку йшли пліч-о-пліч. Зло не порівнюване з вірою та любов’ю, які втілюють світло і тепло. Зло – завжди холодне, бо воно не випромінює тепла любові і завжди живе у темряві ночі, бо в ньому нема світла віри. Романтичне протиставлення тепла і холоду, світла і темряви, віри та байдужості актуалізувало мотив всеперемагаючої сили любові: *Все ж з холодного пишання зорі блиснули у млі знаком теплого єднання до безщасної землі* [10, с. 52–53].

Прекрасний образ жіночих очей виписаний у поезії „Глянь їй в очі!..”, що є, по суті, розгорнутим метафоричним порівнянням. Щоб передати красу очей, ліричний герой малює миловидні пейзажі, послуговуючись типовими для романтичної поезики прийомами – використанням метафор, порівнянь, паралелізмів та контрасту. Присутні у поезії також елементи символістського сприйняття природи – дівочі очі нагадують чоловіку озера („очі землі”) та зорі („очі небесні”). І в тих очах ліричний герой бачить своє щастя, бо, очевидно, це очі жінки, яку він кохає. Загалом же образ очей є світлим, таємничим, загадковим, адже навіть той, хто їх бачить, не може повністю осягнути їхньої глибини і краси: *Глянь їй в очі! – Таємнича згага щастя, згага волі в їх розлита, і обличчя сяє в дивнім ореолі* [10, с. 57–58]. Вірш перегукується з поезією О. Олеся „Не сонце точиться з очей її чудесних...” [9, с. 430].

Пташкою-голубкою, зіркою, Феєю мрій кличе ліричний герой свою кохану. Всі ці образні найменування є закономірними. Символіка образу голубки, як уже наголошувалося, пов’язана з коханням, ніжністю, відданістю коханому і є традиційною для українського фольклору. Зірка теж є багатозначним символом. В українській народній творчості – це, зазвичай, символ молодої дівчини.

Образ чарівної Феї як мініатюрної та привабливої молодої жінки із крильцями, сформувався в епоху розквіту європейського романтизму (поч. XIX ст.). Засвоюючи набутки західної культури, автор залишився вірним традиційному тлумаченню цього казково-міфологічного образу. Закоханий ліричний герой чекає від Феї найбажанішого та найдорожчого для себе подарунку – її „ніжного, пишного поцілунку”, що зігріє та втішить любляче серце чоловіка. Образ „серцем обраної” жінки не має чітких обрисів, проте усі епітети, як і загальна налаштованість вірша, вказують на її незаперечну красу, ніжну та співочу душу і гаряче серце: *Де ти, любко, де ти, мила, де голубко сизокрила? – прилітай, як Фея мрій: подарунком ніжним, пишним – поцілунком вічно-втішним холод серця розігрій* („Серцем обраній”) [10, с. 69].

У поезії „Летючій зорі” (збірка „Метеор”, 1910 р.) постає образ коханої, що розпалює у чоловіку „дивне полум’я” і веде крізь морок ночі. Образ жінки дуже яскравий, як і вся контрастна колористика твору. „Світлорайдужний огонь”, який несе з собою дівчина, проганяє „вічну темряву” в душі ліричного героя. Так метафорично показана роль коханої жінки-музи – провідниці і помічниці, чия любов дає чоловіку насагу до нових звершень. Про ідеалізацію образу коханої свідчить остання строфа вірша: жінка порівнюється з чимось неземним, божественним, яке існує тільки десь далеко в небі – „в вічному саяві краси”. Зустрівши одного разу ту, яку він покохав, чоловік тепер завжди її шукатиме, бо для нього любов – це те світле, радісне почуття, яке здатне пробудити, воскресити до життя кожен „потухлу” душу. Тому йому життєво необхідне це почуття – воно кожного разу надихає ліричного героя на нові творчі подвиги:

*Ти вечірньою добою
Знов по небу пролети
І візьми мій дух з собою –
Дух, що вік шукав мети,
В величезну
Сінь небесну,
В вічне сяйво краси [10, с. 96].*

Останній рядок поезії перегукується з Пушкінським „К К*** Керн (Я помню чудное мгновенье...)” [12, с. 406–407].

Про ідеалізацію образу коханої свідчить вірш „Найближчій”. У поезії чітко вимальовується образ жінки-страдниці зі святою душею. Ця жінка – втілення чистоти й жертвності. Пройшовши крізь життєві бурі й грози, вона все ж не втратила своєї світлої краси, а її серце не зачерствіло. Про драматизм долі коханої яскраво свідчать вже перші строфи вірша, пронизані експресивними метафорами:

*Вся душа твоя святая
Кров'ю власною облита,
Сила ж серця молодая
Злісно бурями розбита.
Давні гімни десь завмерли,
Стихли, зникли бурі-грози,
І дрижать, біжать, як перли,
В згадках щастя чисті сльози [10, с. 112].*

Порівняння сліз із коштовними перлами доповнює образ жінки, підносячи його до рівня божественності. Остання строфа вірша стала вершиною градації у змалюванні образу коханої. Нанижуючи „в чудову низку” всі достоїнства й чесноти ліричної героїні, чоловік не може назвати її інакше, ніж „світлою Богинею”, адже та жінка – його ідеал.

У третій книзі поезій „Ураган” (1910 р.) автор знову повертається до образу чарівної феї. Проте тепер її портрет набуває більш чітких рис, а його деталізація розкриває всі акценти вроди чарівниці. Кожна строфа вірша наповнена світлом, переливами яскравих кольорів. Від постаті дівчини віддає сліпучим сяйвом. Сама вона нестримно вабить ліричного героя своєю красою. Надзвичайно яскраві епітети й метафори створюють казкову атмосферу твору: *Сяйвом сонця одливає вся істота і обличчя, райським чаром повіває сила вроди чарівнича* [10, с. 120]. Чари любові захоплюють чоловіка цілком, сповнюють його душу світлим замилюванням. Образ коханої в уяві ліричного героя знову підноситься до божественних висот, тому у творі присутня згадка про Рай, а остання строфа вірша вже прямо (хоч і гіперболізовано) вказує, що люба жінка постає для закоханого чоловіка не просто царицею, а богинею, у владі якої його зморене почуттям серце: *Ти об'єкт для споглядання, всіх чаруюча святиня, ти цариця здивування і всевладная богиня!.. („Феї”)* [10, с. 121].

Образ струн душі, що передзвонами відгукуються на сльози і печалі близької людини, актуалізується у поезії „Одгук” зі збірки „Сон-трава” (1911 р.). Тяжіння Г. Чупринки до музики породило прекрасну метафору, що нерозривно пов'язує мелодію душі (її стан) із почуттями, які переживає людина. Струни душі – це ніби її рецептори, що реагують на кожен емоцію і самі починають звучати з нею в унісон. Саме тому на журбу й зітхання дівчини душа поета відповідає риданням солів'я, незмінного для народної поетики співця кохання:

*На журбу, на нудьгу, на болючий секрет,
На зітхання грудей білосніжних*

*Одгукнеться, мов брат, твій печальник поет
Передзвонами струн своїх ніжних.
В кожну душу чужу, в кожне серце чуже
Він сльозинки твої розкидає;
Він всі муки твої для людей збереже
І в журбі солов'єм заридає!.. [10, с. 135].*

Образ струн душі, ніжна лірична налаштованість і музикальність вірша зближує творчість Г. Чупринки з поезією О. Олеся.

У шостій книзі поезій „Контрасти” (1912 р.) світ любовної лірики Г. Чупринки поповнюється образом вільного вітру (поезія „Варта”). Цей „вигнанець полохливий” – символ свободи та сили. Проте у царстві ночі він перетворюється на вірного вартового сну коханої-голубки ліричного героя, нашіптуючи їй до ранку „ніжну пісню-колисанку”. Мрійлива романтика зоряної ночі поступово змінюється романтикою войовничою (у поезію вплітаються громадянські мотиви), і тиховійний вітер перетворюється на ураган, який веде чоловіка у бій за кращу долю. В такий час кохана стає талісманом ліричного героя, який без вагань кладе своє життя до її ніг: *Світлим ранком я з майдану знов ступлю через поріг – все, що кров'ю я дістану, покладу тобі до ніг* [10, с. 164].

Традиційним тлом у любовній поезії Г. Чупринки виступає нічний пейзаж. При цьому емоційна маркованість образу природи органічно поєднується з музичністю вірша, створеною цілою низкою романтичних художніх засобів (зокрема епітетів і метафор) та персонажів. Ніч у поезії „За ним” казкова – насичена грою світла „зірок золотих” і наповнена таємничими темними тіннями. Кохана – „зоря чарівна”, а тіні – фон для її сяйва. Таким чином, функція пейзажу в поезії є передусім виражальною і настроєвою:

*Знаю, знаю – темні тіні
Служать фоном для святині,
Ніч для зірок золотих.
Тільки ж я не розбираю,
Де доріженьки до раю,
Де мій подвиг, де мій гріх! [10, с. 172]*

Вірш позначений рецепцією біблійної символіки. Шлях до коханої – це шлях до раю, хоч він і всіяний гріховними спокусами. Та й сама жінка для ліричного героя є святинею. Чоловік, ідучи за покликом серця, перетворюється на паломника, повторюючи шлях Ісуса Христа „од Канн до Голгофи” (від місця, де Ісус здійснив своє перше чудо – на весіллі перетворив воду у вино, до місця, на якому його було розп'ято). Цим самим автор утверджує духовну цінність любові і наголошує на жертвовності цього почуття. І, звісно ж, віднайшовши загублені стежки до обраниці, чоловік тим самим віднайде свій втрачений рай, навіть якщо за це доведеться заплатити непомірно високу ціну:

*Я не знаю ще зарані,
Де зроблю я крок останній
До таємної мети;
Де шукання, там і рани, –
Тільки ж вірю, що од Канни
До Голгофи можна йти!.. [10, с. 173]*

Отже, в любовній ліриці Г. Чупринки оживає багатий образний світ, наповнений найрізноманітнішими художніми образами та персонажами. Це, зокрема, музично-романтичний образ струн душі та серця (закоханого, змученого і розбитого); персоналізований фольклорний образ

співця кохання солов'я; літературні персоніфікації ясних зір і холодної землі; злих, таємних сил темної ночі, вільного вітру (символу свободи та сили), а також образ Раю – місця поряд із коханою, та образ живої природи – пейзажу, що є не просто тлом для розгортання ліричного сюжету, а й самостійним персонажем, який не тільки відтіняє настрої та почуття ліричного героя, а й сам від них залежить. Усі діючі образи-персонажі роблять світ любовної лірики яскравим та емоційним, підсилюючи почуття ліричного героя.

Сама ж кохана постає в образах сизої голубки та ясної зорі (традиційні фольклорні образи), чарівної Феї, святої жінки-страдниці і, нарешті, світлої Богині, що є виявом найвищої ідеалізації милого образу. Велика увага приділяється очам обраної жінки. Для їхнього зображення ліричний герой малює цілі пейзажі, а порівнює найчастіше із зірками.

Засоби творення художнього світу любовної поезії – традиційні для романтичної та символістської поетики. Це, насамперед, метафори та порівняння, а також епітети, уособлення, символи і пестливі слова.

Список використаної літератури

1. Білецький О. Двадцять років нової української лірики (1903–1923) / О. Білецький // Білецький О. Літературно-критичні статті / упор., прим. М. Гончарука; передмова І. Дзверіна. – К. : Дніпро, 1990. – С. 17–44.
2. Голомб Л. Г. Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський : монографія / Л. Г. Голомб. – Ужгород : Ліра, 2011. – 184 с.
3. Євшан М. Здобутки української літератури за 1911 рік / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / упор. Н. Шумило. – К. : Основи, 1998. – С. 275–279.
4. Єфремов С. О. Історія українського письменства / С. О. Єфремов / редак. і передм. М. К. Наєнка. – К. : Femina, 1995. – 688 с.
5. Зеров М. Гр. Чупринка (з приводу нового видання творів) / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство / упор. М. Сулими; післямова М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2003. – 1301 с.
6. Камінчук О. Художній дискурс української поезії кінця XIX – початку XX ст. / О. Камінчук. – К. : Педагогічна преса, 2009. – С. 255–276.
7. Кудряшова О. В. Поетика Грицька Чупринки (образна система, метрика, ритміка, строфіка, фоніка) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури / О. В. Кудряшова. – К., 2007. – 19 с.
8. Моклиця М. Модернізм у творчості письменників XX століття: у 2 ч. – Ч. 1. Українська література : навчальний посібник / М. Моклиця. – Луцьк : Вежа, 1999. – 154 с.
9. Олесь Олександр. Не сонце точиться з очей її чудесних... / Олександр Олесь // Олесь Олександр. Твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. та приміт. Р. П. Радишевського. – Т. 1 : Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. – К. : Дніпро, 1990. – 430 с.
10. Чупринка Г. О. Поезії / редкол. : В. В. Біленко та ін.; вступна стаття М. Г. Жулинського; упоряд. і прим. В. В. Яременка. – К. : Радянський письменник, 1991. – 495 с.
11. Костомаров М. И. Об историческом значении русской народной поэзии / М. И. Костомаров // Костомаров М. И. Слов'янська міфологія : вибрані праці з фольклористики й літературознавства / упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна стаття М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – С. 44–200.
12. Пушкин А. С. К ***<Керн> (Я помню чудное мгновенье...) / А. С. Пушкин // Пушкин А. С. Собрание сочинений : в 20 т. – М. : Художественная литература, 1947. – Т. 2. Стихотворения, 1817–1825. Лицейские стихотворения в позднейших редакциях. – Книга 1. – С. 406–407.

Анотація

Чуй А. В. Образний світ любовної лірики Григорія Чупринки.

На матеріалі прижиттєвих збірок поезій досліджено систему образів і персонажів любовної лірики Григорія Чупринки, зокрема образ коханої жінки; розкрито семантику образів та їх роль у розгортанні сюжету творів; з'ясовано художні засоби творення світу любовних поезій.

Ключові слова: любовна лірика, персоніфікація, символ, образ коханої, образи-персонажі.

Аннотация

Чуй А. В. Образный мир любовной лирики Григория Чупринки.

На материале прижизненных собраний стихов исследована система образов и персонажей любовной лирики Григория Чупринки, в том числе образ любимой женщины; раскрыта семантика образов, их роль в развитии сюжета произведений; выяснены художественные приёмы создания мира любовной поэзии.

Ключевые слова: любовная лирика, персонификация, символ, образ любимой, образы-персонажи.

Summary

Chui A. V. Shaped light love lyrics Grigoriy Chuprinka.

The article focuses on the imaginary world of a love lyric of Grigoriy Chuprinka. It analyzes some literary characters, as well as the character of the beloved woman, and shows their role in the lyrical hero's love stories. A research also reveals predominant poetic means in the poetry of Grigoriy Chuprinka.

Key words: love lyric, personification, symbol, literary character, the character of the beloved woman.

УДК 821.161.2-1.09 (477.82)

Чуй С. В.

*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*

ІМІТАЦІЯ СХІДНИХ ЖАНРОВИХ ФОРМ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА

Василь Дмитрович Слапчук – волинський поет, прозаїк, літературний критик, публіцист, лауреат Національної премії України імені Т. Г. Шевченка, відомий не лише в Україні, а й у світі. Незважаючи на те, що його ім'я порівняно нове в літературі, поезія Василя Слапчука вже стала помітним явищем у літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ ст. За двадцять років творчості він подарував світові дванадцять збірок поезії. Поетична спадщина письменника активно досліджується. Зокрема, її вивченню присвятили свої праці Є. Баран, І. Бондар-Терещенко, С. Григоровська-Уманець, М. Жулинський, М. Кодак, Н. Колошук, В. Кузик, М. Моклиця, Л. Оляндер та ін.

Проте на сьогодні в українському літературознавстві відсутні будь-які дослідження віршувальної системи Василя Слапчука.

Важливим аспектом віршознавчого аналізу є з'ясування особливостей строфічної будови поетичних творів. Звичайно, цінність поета ми не можемо визначити, виходячи лише з досліджень строфіки. Але її різноманітність дозволяє виявити індивідуальність, новаторство поета.

Строфіка поезій Василя Слапчука доволі багата й оригінальна (у його доробку є навіть така технічно ускладнена форма, як вінок сонетів). Проте вона практично не вивчена – маємо лише розвідку В. Кузик „В шпарину між життям і грою...: сонет у творчості поета В. Слапчука”. У своїх критичних працях дослідники передусім звертали увагу на художню своєрідність творів, їхній образний світ, тематику, естетичну вартість, особливості світосприйняття автора, залишаючи поза